

■ TANULMÁNYOK ■

Pandurics Anett – Szalai Péter

A második és harmadik nyugdíjpillér szerepe a magyar nyugdíjrendszerben

ÖSSZEFOGLALÓ: A nyugdíjrendszerek fenntarthatóságának kérdésköre egész Európában aktuális, s szinte mindenütt napirenden van az állami nyugdíjpillért kiegészítő munkáltatói és egyéni kiegészítő megoldások szerepének növelése. Cikkünkben a magyar nyugdíjrendszer rövid bemutatását követően a rendelkezésre álló legfrissebb adatok alapján elemezzük a nyugdíjcélú megtakarítások historikus alakulását, szerepét és helyzetét. Bár Magyarországon is létezik mindhárom pillér, a magyar nyugdíjrendszer az adatok alapján még mindig túlzottan az első pillérré támaszkodik (amelynek fenntarthatóságával kapcsolatban vannak kockázatok). A rendelkezésre álló nyugdíj-előtakarékosági konstrukciók pedig csak részben képesek betölteni azt a szerepet, hogy tömegesen, érdemi és rendszeres nyugdíj-kiegészítést nyújtsanak a leendő nyugdíjasoknak. Az önkéntes pillérek súlyának tudatos növelése és a járadékkonstrukciók ösztönzése az időskori anyagi biztonság érdemi javulását eredményezheti.

KULCSSZAVAK: nyugdíjrendszer, járadék, kiegészítő nyugdíj, adókedvezmény

JEL-KÓDOK: D14, G23

A nyugdíjak kérdésköre nem tét nélküli a mai Magyarországon, az öregedő társadalom és a népességfogyás komoly kihívásokat jelent a felosztó-kirovó nyugdíjrendszer számára (NYIKA, 2010). Ez, valamint az állami nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságával kapcsolatos kockázatok megnövelik az önkéntes munkáltatói és egyéni előgondoskodás (a második és harmadik nyugdíjpillér) jelentőségét.

A nyugdíjcélú megtakarítások értelmezéséhez fontos az elméleti háttér rövid áttekintése, hiszen egészen más a szerepe a nyugdíjcélú megtakarításoknak a tőkefedezeti és a felosztó-kirovó állami nyugdíjrendszerrel bíró társadalmakban. A fejlett országokat is tömörítő egyes szervezetekben (EU, OECD, IMF stb.)

Levelezési e-cím: pandurics.anett@mpb.hu

az egységes szemléletű mérési követelmények közös elvi alapra helyezése elkerülhetetlen volt (Lequiller – Rougemont, 2004; Oksanen, 2004.). Ennek során a 2000-es évek elején kialakult vitában a következő fontosabb kijelentések születtek.

▶ A fejlett országokban elkülönül az egyes munkáltatóhoz kötött nyugdíj és szociális háló, illetve a minden munkáltatóra kiterjedő kötelező társadalombiztosítás modellje. Az előbbi tőkefedezetű, a másodikban általában kulcsszerepet játszik a társadalmi szolidaritás.

▶ A nyugdíjrendszer várható kötelezettségeit eltérően kell értékelni a kétfajta nyugdíjrendszerrel.

▶ A tőkefedezetitől eltérő nyugdíjrendszerknél a költségek (elismert kötelezettségek) nagyobbak.

▶ A munkaerőköltség nem rendszerfüggő (an-

nak vannak a nyugdíjjelelemnél nagyobb súllyal szereplő egyéb komponensei is).

▶ A módszertani szempontból leghelyesebb egységes közelítés az implicit nyugdíjkötelezettségek statisztikai rendszerekbe való illesztése volna. Ennek hátránya, hogy az implicit nyugdíjkötelezettségek statisztikai rendszerekbe illesztése jelentősen megnöveli a GDP-arányos államadósságot is, ami számos egyéb szabály alkalmazását felboríthatja.

Mindezek – főleg az utolsó pragmatikus érv – miatt az implicit nyugdíjkötelezettség eddig nem vált a statisztikai rendszerek részévé. A „hiány” azonban csak átmeneti, legalábbis Európában, hiszen az Európai Bizottság döntése alapján a nemzeti számlák keretében 2017-től számszerűsíteni kell majd a társadalombiztosítási nyugdíjkötelezettségeket is. Háromévente pedig kiegészítő adatként be kell majd mutatni a társadalombiztosítási rendszer adott pillanatban fennálló implicit nyugdíjkötelezettségeit is. Ennek előzetes vitája kétségtelenül hozzájárult a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságát javító intézkedések bevezetéséhez, amelyek jellemzően (fokozatos) nyugdíjkorhatár-emelést jelentettek a jövőre nézve (OECD 2015a, 23–25. oldal). Többek között Csehországban, Írországban és az Egyesült Királyságban 68 évre; Dániában, Ausztráliában, Olaszországban, Lengyelországban, Hollandiában, Németországban és Kanadában 67 évre, Észtországban 65 évre, Franciaországban pedig 63 évre emelték a 20 éves korban a munkaerőpiacra lépő férfiak nyugdíjkorhatárát. A kérdés általános és mindenkit érintő jellegére jó példa, hogy már felmerült az egységes európai nyugdíjkorhatár lehetősége is (Portfolio, 2011). Magyarországon is hasonló a tapasztalatok: 2009-ben döntés született a nyugdíjkorhatár 62-ről 65 évre történő fokozatos emeléséről, a 13. havi nyugdíj megszüntetéséről, illetve a nyugdíjindex változtatásáról (5 százalékos GDP-növekedés felett svájci index, alatta inflációfüggő nyugdíjindex). A közel-

múlt nyugdíjat érintő intézkedéseit egy nemrégiben megjelent MNB-tanulmány elemezte (Berki et al., 2016); a négy legfontosabb intézkedés Magyarországon a következő volt.

▶ Korhatáremelés. Az öregségi nyugdíjkorhatár fokozatosan emelkedik a korábbi 62-ről 65 évre.

▶ A magánnyugdíj-pénztári rendszer átalakítása. 2011-ben mintegy 2,9 millió pénztártag került vissza az állami nyugdíjrendszerbe. Ennek következtében a visszalépők újra 100 százalékos állami nyugdíjjogosultságot szereztek cserébe azért, mert a magánnyugdíj-pénztárakban felhalmozott nyugdíj-megtakarításaik visszakerültek az állami nyugdíjrendszerbe.

▶ A korhatár előtti nyugdíjba vonulási lehetőségek szigorítása. 2013-tól teljesen megszűnt a korhatár előtti nyugdíjba vonulási lehetőség, valamint jelentősen szigorodtak a rokkantnyugdíjazási feltételek. Ezzel párhuzamosan felülvizsgálták a nyugdíjkorhatárnál fiatalabb, de korábban rokkantnyugdíjasokká nyilvánítottak jogosultságát is.

▶ A „nők 40” szabály. 2012-től a legalább 40 szolgálati évvel rendelkező nők nyugdíjba vonulhatnak, függetlenül attól, hogy elérték-e a rájuk vonatkozó nyugdíjkorhatárt.

A tanulmány szerint a reformok előtti helyzetben a nyugdíjrendszer GDP-arányos hiánya mintegy 2 százalék körül ingadozott volna 2040–2045-ig, majd azt követően a hiány fokozatosan emelkedett volna az éves GDP 4–4,5 százalékára. A reformok után becsült GDP-arányos hiányok alapján elmondható, hogy az intézkedések összességében rövid távon csökkentették a nyugdíjrendszer hiányát: a nyugdíjjelegyenleg körülbelül 2035-ig nem mutat deficitet, míg azután a deficit (részben demográfiai okok miatt) fokozatosan a reformok előtt becsült értékekhez hasonló, GDP-arányosan 4–4,5 százalékos szintre emelkedik. A jövőbeli becsült nyugdíjdeficiteket a legnagyobb mértékben – GDP-arányosan átlagosan 1,3 százalékponttal – a korhatáremelés

csökkenti. E csökkenést körülbelül fele-fele arányban magyarázzák a hosszabb munkapiaci karrierök következtében megnövekedő járulékbételek és a lerövidülő nyugdíjban töltött idő miatt csökkenő nyugdíjkiadások. A magánnyugdíj-pénztári rendszer átalakítása 2045-ig tovább csökkenti az éves deficiteket, azt követően azonban növeli azokat. A korai nyugdíjazási lehetőségek megszüntetése GDP-arányosan folyamatosan 0,3–0,4 százalékponttal csökkenti a becsült deficiteket. Végezetül a „nők 40” program miatti átlagos éves egyenlegromlás körülbelül 0,5 százalékpont – ebből 0,3 százalékpont a hosszabb nyugdíjban töltött idő ellenére járó teljes értékű nyugdíj miatt adódik. A tanulmány a fenntarthatósági szempontokra is kitér, két mutatóban összegezve azokat:

▶ ADL (Accrued-to-Date Liabilities) a nyugdíjrendszernek az egy adott pillanatban (implicit formában) fennálló adóssága.

▶ OSNL (Open-System Net Liabilities) pedig a jelenleg aktív járulékfizetők és a munkaerőpiacon jelen még nem levő járulékfizető népesség jövőbeli befizetései után fizetendő nyugdíjak (jövőbeli járulékbefizetésekkel csökkentett) jelenértéke. Ez a mutató tehát előbbre tekintő, alkalmas arra is, hogy a nyugdíjrend-

szer fenntarthatóságát mérje. Az egyes intézkedések hatásait az 1. táblázat mutatja be.

Bár a cikk szerint a nyugdíjrendszer jelenlegi implicit adósságát kifejező ADL-mutatót nem befolyásolták érdemben az intézkedések, az összehatás a fenntarthatóság szempontjából negatív; a magánnyugdíj-pénztári rendszer átalakítása és a „nők 40” program hatása elviszi a korhatáremelés és a korhatár előtti nyugdíj szigorításának hatásait, az implicit adósságot az ismert mutatók 6 százalékkal emelik (összesen 252-ről 258 százalékra). A cikk szerint az OSNL-mutató összességében a GDP mintegy felével javul, 203 százalékról 153 százalékra. A táblázat utolsó oszlopa azonban jól mutatja, hogy a csökkenésben meghatározó része volt a korhatáremelésnek, mert ez az intézkedés önmagában körülbelül az éves GDP 68 százalékának megfelelő mértékben javította a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát kifejező mutatót. A tanulmány szerzői maguk is kifejtik, hogy ezek a modellek kifejezetten érzékenyek a gazdaság alakulására és a demográfiai feltételezésekre, különösen így van ez az OSNL-modell esetében. A tanulmány teljes angol nyelvű változata tartalmazza az érzékenységvizsgálatokat is, amelynek kapcsán a fő kijelentés az, hogy a gazdasági feltételezések

1. táblázat

A NYUGDÍJRENDSZERT ÉRINTŐ INTÉZKEDÉSEK FENNTARTHATÓSÁGI HATÁSAI (%)

Szcenáriók	ADL	Jövőbeli kiadások	Jövőbeli járuléktípusú bevételek	OSNL	Önálló hatások	
		(A)	(B)		(A)–(B)	ADL
Alappálya	252	686	483	203		
Korhatáremelés	242	653	519	135	–10	–68
Magánnyugdíj-pénztári rendszer átalakítása	253	741	593	148	11	13
Korhatár előtti nyugdíjazás szigorítása	252	738	614	124	–1	–24
„Nők 40”	258	754	601	153	6	29

Forrás: (Berki et al., 2016. 7. oldal)

(reálkamatláb, gazdasági növekedés, bérnövekedés, infláció és nyugdíjindex) hatása jelentősen meghaladja a demográfiai tényezők hatását (Freundenberg et al., 2016). Itt azonban érdemes két tényezőre felhívni a figyelmet.

▶ A reálkamatláb az érzékenységvizsgálatok szerint a modell legérzékenyebb feltevése, ami jelenérték-számítás esetén indokolt. Ennek kapcsán célszerű megjegyezni, hogy az alkalmazott 3 százalékos mértéket a szerzők a nyugdíjakkal kapcsolatos kötelezettségek szakirodalmában szokásos értéként használják. Lényeges azonban, hogy ennek a benchmarknak a kialakulása egy magasabb gazdasági növekedési időszakban, magasabb hozamkörnyezetben következett be. A jelenlegi reálkamatláb Magyarországon 1 százalék körüli, az alacsony reálkamatláb pedig közép-távon is adottságnak tekinthető az alacsony infláció és a laza monetáris politika együttesének következményeként. Így a reálkamatláb tartósan 3 százalék körül feltételezett értéke implikálja egyben azt a feltételezést is, hogy a reálkamatláb egy ideig tartósan 3 százalék felett alakul, ez pedig jelenleg egyáltalán nem látszik megalapozott feltételezésnek. A 3 százalékos reálkamatláb a modellt illetően tehát inkább optimista, mintsem realista feltevésnek tűnik. E tényező jelentőségét jól mutatja, hogy a standard scenárióban alkalmazott 3 százalék helyett 2 százalékos reálkamatláb használata a standard scenárió szerinti 258 százalékos jelenlegi implicit adósságot 313

százalékra, az előretekintő szemléletű adósság (OSNL) 153 százalékos mértékét pedig 559 százalékra módosítja, ami többszörösen annulálhatja a vizsgált nyugdíjintézkedések hatását.

▶ Bár nem vitatjuk annak a kijelentésnek a létjogosultságát, hogy a gazdasági tényezők hatása a modellben nagyobb, mint a demográfiai jellegűeké, fontosnak tartjuk felhívni a figyelmet arra az eltérésre, amit a tanulmány Magyarországra megjelenített ODR-mutatója (*old age dependency rate* – a 65 évnél idősebbek aránya a 20–64 éves népességhez képest), illetve a Népeségtudományi Kutatóintézet népesség-előreszámításából számítható arányok mutatnak. A kettő között ugyanis jelentősek az eltérések (lásd 2. táblázat).

A legérzékenyebb paraméter esetében mutatott meglehetősen optimista megközelítés és a Népeségtudományi Kutatóintézet adataiból számolthoz képest optimista idős/aktív népességarány a tanulmány standard scenáriójának értékeire, az azokból levont, az állami nyugdíjrendszerre vonatkozó fenntarthatósági következtetéseket illetően inkább felfelé mutató kockázatokat (kevésbé fenntartható rendszert) valószínűsítene. Mindez a felosztó-kirovó nyugdíjrendszer melletti önkéntes nyugdíj-megtakarítási formák felértékelődése irányába mutat, mert az időskori szegénység elkerülése érdekében ezek (inkább csak részlegesen, de mégis érzékelhetően) csökkenthetik az állami nyugdíjrendszer fenntarthatósági kockázatait. *Botos J. – Botos K. (2011)* is felhívja a figyelt

2. táblázat

AZ IDŐSKORÚAK ARÁNYA AZ AKTÍV KORÚ NÉPESSÉGHEZ KÉPEST

ODR (egy aktív korúra jutó időskorú aránya)	2015	2030	2045	2060
Népeségtudományi Kutatóintézet, alapváltozat	0,29	0,41	0,58	0,67
Népeségtudományi Kutatóintézet, magas változat	0,29	0,42	0,61	0,69
Népeségtudományi Kutatóintézet, alacsony változat	0,29	0,41	0,58	0,69
MNB-tanulmány értékei	0,29	0,37	0,49	0,57

Forrás: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet (2015) alapján saját számítás

met arra, hogy a nyugdíjrendszer hosszabb távon mindenképpen reformra szorul éppen a már említett demográfiai kihívások miatt. Ugyanakkor fontos adalék a nyugdíjrendszerrel kapcsolatos vitákhoz az, hogy a kiegészítő szerepet betöltő II. és III. pillér szerepének növelése mellett a probléma forrásának kezelésével (például a gyermekvállalás ösztönzésével) is foglalkozni kell. Pontrendszeren alapuló nyugdíjrendszer-javaslatuk egyik fontos eleme, hogy az figyelembe veszi a gyermekvállalás pénzbeli és időbeli egyéni ráfordításait is azzal a célkitűzéssel, hogy ez pozitívan hasson vissza (vagy legalább ne büntesse) a gyermekvállalást. A Kovács (2012) szerkesztette tanulmánykötetben számos elméleti és gyakorlati érv jelent meg a gyerekvállalás és a nyugdíjrendszer összekapcsolása mellett és ellen, az azonban empirikusan bizonyított, hogy a társadalombiztosítási rendszer (jóléti rendszerek) kiterjedtsége negatívan befolyásolja a termé-

kenységet (Mészáros, 2012, 11. oldal), ezért a téma továbbgondolásra mindenképpen érdemes. Ahogy abban is egyetértés mutatkozik, hogy önmagában a nyugdíjrendszer és a gyerekvállalás összekapcsolása rövid távon nem orvosolhatja a demográfiai problémákat, az érdemi demográfiai változáshoz természetesen hosszabb időtáv és a gyermekvállalást ösztönző több intézkedés együttes hatása szükséges.

Ilyen fenntarthatósági kockázatok mellett fontos kérdés, hogy az állami nyugdíjpillér mellett mennyire jellemző a lakossági megtakarítások között a nyugdíjcél megjelenése. A megtakarítással foglalkozó statisztikák közül a legátfogóbb az MNB háztartások pénzügyi számláit elemző jelentése (lásd 3. táblázat).

Jól látható, hogy a lakosság pénzügyi eszközei nominálértéken több mint megtízszereződtek 1995-ről 2015-re. Ha az ezen belüli arányokat vizsgáljuk, akkor a következők emelhetők ki.

3. táblázat

A HÁZTARTÁSOK PÉNZÜGYI ESZKÖZEI

	1995		2000		2005		2010		2015	
Pénzügyi eszközök	3 640,3	100,0%	10 174,6	100,0%	20 126,3	100,0%	29 871,4	100,0%	40 326,1	100,0%
Késpénz és betétek	1 921,5	52,8%	4 138,0	40,7%	7 253,5	36,0%	10 017,1	33,5%	11 489,3	28,5%
Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok	220,3	6,1%	854,6	8,4%	1 202,7	6,0%	1 590,8	5,3%	3 755,3	9,3%
Hitelek	160,6	4,4%	380,0	3,7%	625,7	3,1%	849,9	2,8%	1 154,4	2,9%
Részvények és részesedések	971,0	26,7%	3 367,9	33,1%	6 940,6	34,5%	10 426,7	34,9%	16 169,1	40,1%
Biztosítástechnikai tartalékok	141,4	3,9%	944,5	9,3%	3 182,4	15,8%	6 001,6	20,1%	3 569,3	8,9%
<i>Nem életbiztosítási díjtartalékok</i>	49,7	1,4%	110,2	1,1%	246,2	1,2%	315,9	1,1%	308,6	0,8%
<i>Életbiztosítási díjtartalékok</i>	85,1	2,3%	431,3	4,2%	1 016,5	5,1%	1 667,3	5,6%	1 817,6	4,5%
<i>Nyugdíjpénztári díjtartalékok</i>	6,7	0,2%	402,9	4,0%	1 919,8	9,5%	4 018,4	13,5%	1 443,0	3,6%
<i>ebből magánnyugdíjpénztár</i>	0,0	0,0%	182,6	1,8%	1 246,4	6,2%	3 100,4	10,4%	218,9	0,5%
<i>ebből egyéb pénztár</i>	6,7	0,2%	220,3	2,2%	673,4	3,3%	918,0	3,1%	1 224,1	3,0%
Pénzügyi derivatívák	0,0	0,0%	0,0	0,0%	0,0	0,0%	0,2	0,0%	0,7	0,0%
Egyéb követelések	225,4	6,2%	489,7	4,8%	921,4	4,6%	985,0	3,3%	4 188,1	10,4%

Forrás: MNB (2016/2) -adatok szerkesztett formában

▶ Jól látható a készpénz és a bankbetétek arányának visszaszorulása.

▶ A hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok emelkedése 2010-et követően számottevő és főként a hozamkörnyezet csökkenésével magyarázható, akárcsak a részvények és részese-
désük emelkedése.

▶ A biztosítástechnikai tartalékokra 1995 és 2010 között a folyamatos növekedés volt jellemző, amely azonban ezt követően megtört – a 2010-es 20,1 százalékos részesedés a pénzügyi eszközökből 2015 végére 8,9 százalékra olvadt.

▶ A csökkenésben oroszlárnész jutott a magánnyugdíj-pénztári rendszer 2012-es felszámolásának; ez önmagában mintegy 10 százalékot jelentett.

▶ 2010 és 2015 között jelentős, 1 százalékos meghaladó mértékben csökkent a nyugdíjcélú előtakarékosságot is magában foglaló életbiztosítások díjtartalékának aránya.

▶ Kismértékben esett vissza az egyéb (önkéntes) nyugdíjpénztárak részesedése a lakosság pénzügyi eszközeiből 2015-re 2010-hez képest.

Ezek szerint 2010–2015 között a lakosság pénzügyi vagyonában a hosszú távú befektetések aránya összességében és elemenként is csökkent. Figyelembe véve az implicit nyugdíjadósság és a felosztó-kirovó állami nyugdíjrendszer kimutatott kötelezettségeit övező, felfelé mutató kockázatokat, az állapítható meg, hogy a szolgáltatók kínálta, hosszú távon eredményes tőkeakkumulációra képes termékek szabályozási környezete változásra szorul.

AZ EGYES NYUGDÍJ-ELŐTAKARÉKOSÁGI FORMÁK

Az európai országokban általában széles intézményi struktúra szolgálja ki a nyugdíjrendszert, az alábbi – tipikusnak mondható – intézményekkel:

- állami nyugdíj,
- életbiztosítás (és egyéb banki/befektetési termékek),
- önálló nyugdíjalapok [ezek a magyar nyugdíjpénztári rendszertől eltérően (amelyből hiányzik a tulajdonosi tőke) általában részvénytársasági formában működnek],
- vállalati nyugdíj (a nyugdíjvagyon a munkaadó mérlegében kerül feltüntetésre, nincs tőkéje – a szabályozást illetően részben erre a modellre támaszkodik a magyar nyugdíjpénztári modell is).

A tőkefedeztetű nyugdíjtermékek (életbiztosítás, nyugdíjalapok/nyugdíjpénztárak) a szolgáltatások célját és jellegét tekintve nagyon hosszú elvárt felhalmozási idővel rendelkeznek (15–40 év), fokozottan érzékenyek a tervezhetőségre, annak mind a lakossági fogyasztást meghatározó összetevőit (árak és bérek stabilitása), mind pedig a termelési/foglalkoztatási, illetve fogyasztási/hitelezési ciklusok hatásait illetően. Azt is számításba kell vennünk, hogy a nyugdíjtermékek pénzügyi termékek is, azon belül pedig a preferált, társadalmi célokat is segítő eszközök közé tartoznak, ami a megvizsgált nemzetközi példák alapján az adózás területén is megnyilvánul.

A nyugdíjtermékek európai adózási környezete nem egységes, nem harmonizált. Néhány közös adózási szabály azonban megfigyelhető azoknál az országoknál, ahol a nyugdíjrendszer fenntartásához az állam kisebb arányban járul hozzá (Whitehouse, 2001). A továbbiakban az EU-ban megszokott terminológia szerint az állami nyugdíjat soroljuk az I. pillérhez, az önkéntes munkáltatói befizetéseken alapuló termékeket a II. pillérhez és az egyéni előgondoskodáson alapuló termékeket a III. pillérhez.

A munkáltatói önkéntes nyugdíjprogramokra (II. pillér) jellemző, hogy a hozamok mentesek a mindenkori tőkejövedelem alól, s emellett tipikus a munkavállalói jövedelem tényleges „kézhezvételekor” történő – a jelen-

legi magyar rendszerhez képest halasztott – adózása a bérhez képest valamivel alacsonyabb közterhek mellett. Az egyéni nyugdíj-előtakarékosági termékek (III. pillér) a legtöbb országban valamilyen adóelőnyt élveznek a nem nyugdíjcélúakhoz képest – szinte mindenütt igyekeznek érzékeltetni a különbséget a normál (intézményi, privát stb.) vagyonkezelés és a nyugdíjak alapját szolgáló, hosszú távú befektetések között, az utóbbiaknál a biztonság követelményét egyértelműen fontosabbnak tartva a hozamoknál. A termékekhez kapcsolódó adókedvezményeket illetően az is kijelenthető, hogy a járadék jellegű termékekre jellemző leginkább a pozitív megkülönböztetés.

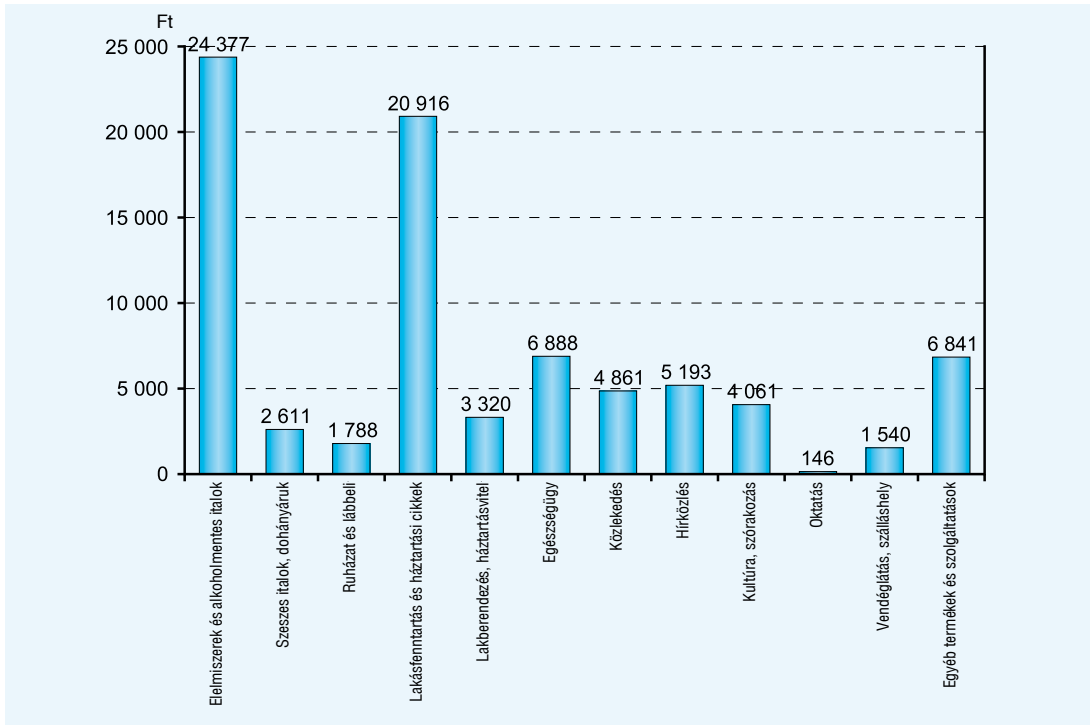
Magyarországon is létezik mindegyik pillér, ezért először érdemes az egyes pillérek súlyát nagyságrendileg megvizsgálnunk a bevételi és kiadási oldalon. A bevételeket tekintve három kategóriát különböztetünk meg a három változott pillér logikájában. Az állami pillérben az öregségi nyugdíjak, a hozzátartozói nyugellátások és a szolgálatfüggő nyugellátás fedezete (ONYF, 2016). Mivel a TB felosztó-kirovó rendszerben működik, egyensúlyban levő TB-költségvetésnél ezt az összeget tekinthetjük a pillér „bevételi lábának” is, amelynek forrása a szociális hozzájárulási adó és a nyugdíjjárulék. A munkahelyi pillért az önkéntes pénztárak munkáltatói befizetéseivel és az egyetlen működő foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató bevételeivel azonosítottuk. Az egyéni előgondoskodási pillérhez a járadékképes termékek bevételeit soroltuk, azaz az önkéntes és magánnyugdíj-pénztári tagi befizetéseket, a mintegy 440 milliárd forintos életbiztosítási piac negyedét, illetve a NYESZ-számlákon történő éves megtakarításokat. Ezek közül különösen az életbiztosítás igényel annyiban óvatosságot, hogy ugyan jelenleg van nyugdíjbiztosítási kategória, ez a nyugdíjcélú életbiztosítási termék ebben a formában azonban csak 2014 óta él. Másfelől több belső életbiztosítási kutatás is azt mondja, hogy a magyar életbiztosítások

esetében mintegy 10–15 százalékra tehető a közvetlen nyugdíjcéllal kötött szerződések aránya, és hasonló arányt képvisel a késleltetetten nyugdíjcélúaké. Késleltetetten nyugdíjcélú életbiztosításnak azok a szerződések tekinthetők, ahol a biztosítás kötéskor még nem volt konkrét és kinyilvánított célja az ügyfélnek (a szerződések mintegy fele ilyen), de az idő előrehaladtával a megtakarítás egyre inkább konkrét célt nyer (a nyugdíj kiegészítése).

A kiadási oldalon az állami nyugdíjkiadások mellett csak a járadékkifizetéseket szerepeltettük. Mint tudjuk, a nyugdíj alapvető célja az időskori megélhetés biztosítása. A KSH sokféle szempontból méri a fogyasztási szerkezetet, többek közt a referenciaszemély státusza szerint is (az ezt bemutató *1. ábrát* tekinthetjük a nyugdíjasok átlagos fogyasztási szerkezetének is). Az ábra jól mutatja, hogy az egy főre jutó kiadás átlagosan 82 524 forint volt 2016-ban. A kiadásokat megvizsgáltuk aszerint is, hogy azok megvásárlása általában milyen gyakorisággal történik, és úgy véltük, hogy a jelentősebb tételek vásárlása szinte biztosan havonta vagy annál sűrűbb periodicitással történik meg (élelmiszerek, italok, rezsi, egészségügy, hírközlés). Ezek a tételek önmagukban is bőhattizedét teszik ki a havi átlagfogyasztásnak. Fontos azonban megjegyezni: több más tétel esetében is feltehető, hogy havi gyakoriságnál nem ritkábban vásárolják meg, így a havi vagy sűrűbb kifizetést igénylő tételek aránya becslésünk szerint az átlagos kiadási szerkezet 70–80 százalékára rúghat.

Mindezek alapján úgy véljük, hogy a nyugdíj (és benne a kiegészítő nyugdíj) tartalmi kritériumának leginkább a havi járadék felel meg. Az általában a nyugdíjkorhatár betöltésére időzített egyszeri kifizetésű szolgáltatások – bár kétségkívül javítják a nyugdíjasok aktuális anyagi helyzetét – nem járulnak hozzá érdemben az élethosszig tartó kiadásokhoz, hiszen a nyugdíjba vonulók várhatóan további 15–20 évet élnek még nyugdíjasként. Ezek

**A HÁZTARTÁSOK EGY FŐRE JUTÓ FOGYASZTÁSA NYUGDÍJAS REFERENCIASZEMÉLY ESETÉN
(100 SZÁZALÉK = 82 524 FT)**

Forrás: KSH Statisztikai Tükör (2016) adatai, szerkesztett formában

után nézzük meg, hogy viszonyultak egymáshoz a nyugdíjrendszer egyes pillérei 2015-ben.

A 4. táblázatból jól látszik, hogy az állam, ezen belül a felosztó-kirovó nyugdíjrendszer a meghatározó, ami nyugdíjasként is túl nagy függőséget jelent a mindenkori demográfiai és gazdasági viszonyoktól. Az önkéntes munkáltatói befizetések mindössze 1,5 százalékat teszik ki a forrásoknak, így ennek a területnek a fejlesztése hozhatja a legtöbbet az alacsony bázis következtében. A kiadási oldalon a járadék-kényszer/járadékösztönzés bevezetése csökkenthetné a bevételek és a kiadások közti rést. Az önkéntes pillérek súlyának növelése és a járadék-konstrukciók ösztönzése az időskori anyagi biztonság érdemi javulását eredményezheti.

Magyarországon kiegészítő nyugdíjtermék alatt a nyugdíj-előtakarékosági számlát, a

nyugdíjbiztosítást és az önkéntes nyugdíjpénztárt értjük. Ezt egészítjük ki a foglalkoztatói nyugdíj ismertetésével. Az első három termékre az ügyfelek 20 százalékos adókedvezményt vehetnek igénybe, ennek elemzése jól mutatja, hogy mekkora tényleges ösztönzöt kapnak, illetve adóhatást generálnak az egyes – lényegében versenysemleges ösztönzött – konstrukciók. (Lásd 5. táblázat)

A három kiegészítő nyugdíjcélú megtakarítási termék kapcsán 2015-ben közel 465 000 esetben vettek igénybe adókedvezményt az sza-bevallások feldolgozása alapján, összesen 14,9 milliárd forint értékben. Ehhez összesen közel 74 milliárd forint befizetésére volt szükség, s ezt az összeget bizonyosan kevesebb, mint 465 000 adózó fizette be a három konstrukcióba, hiszen egy adózó több termékkel is

**A NYUGDÍJRENDSZER HÁROM PILLÉRÉNEK SÚLYA MAGYARORSZÁGON
(2015)**

Mrd Ft, illetve %	Állam	Munkáltató	Munkavállaló	Összesen
BEVÉTELEK				
TB nyugdíjkiadások (öregségi, hozzátartozói, nők 40) bevétele	2 952,6			
Önkéntes nyugdíjpénztárba és foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató számára teljesített munkáltatói befizetés		40,1		
Életbiztosítás 25%-a, önkéntes nyugdíjpénztárba és NYESZ-R számlára teljesített egyéni befizetés (becsült érték)			204,2	
Összesen	92,4%	1,3%	6,4%	3 196,9 100,0%
KIADÁSOK				
TB nyugdíjkiadások	2 952,6			
Nem állami járadékfizetések				
• önkéntes nyugdíjpénztár			0,96	
• biztosítók (becsült érték)			1,0	
Összesen	99,93%	0,07%		2 954,6 100,0%

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (2016), AFNYSZ (2016), MNB (2016/1) adatok alapján, illetve a munkavállalói adatok becsléssel kiegészítve¹

**A KIEGÉSZÍTŐ NYUGDÍJTERMÉKEKRE IGÉNYELT ADÓKEDVEZMÉNYEK
(2014/2015)**

	2014			2015		
	Fő	Millió Ft	Ez alapján a befizetés (millió Ft)	Fő	Millió Ft	Ez alapján a befizetés (millió Ft)
Az önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztárba számlára befizetett összeg 20%-a	339 958	7 167	35 835	344 830	8 419	42 095
Nyugdíj-előtakarékosági számlára befizetett összeg 20%-a	29 741	2 424	12 120	28 972	2 364	11 820
A nyugdíjbiztosítási szerződés(ek)re befizetett összeg 20%-a	43 394	1 661	8 305	90 946	4 011	20 055
Összesen	413 093	11 252	56 260	464 748	14 794	73 970

Forrás: MNB: <http://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/iv-penztarak>, <http://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/v-aranykonyv>
2014 és 2015. évi szja-bevallások feldolgozása

rendelkezhet (az összevont kedvezményplafon 280 000 forintos mértékéig ez adózempontból célszerű döntés). A 2014-ről 2015-re látható, hogy a több mint 3,5 milliárd forintos növekedés az igénybe vett kedvezmények mértékében jelentős részben a nyugdíjbiztosítasoknak (2,35 milliárd forintos növekmény), kisebb részben pedig az önkéntes nyugdíjpénztáraknak (1,252 milliárd forintos növekmény²) volt köszönhető, a NYESZ-számlánál kismértékű visszaesést látunk. Tekintsük át a három konstrukciót részletesebben.

NYESZ-R számla

A NYESZ-R számla törvényi hátterét a 2005. évi CLVI. törvény (a nyugdíj-előtakarékossági számlákról) szabályozza. Ha a tevékenység adóhatásait vizsgáljuk, akkor a számok a következőket mutatják. (Lásd 6. táblázat)

A számok jól mutatják, hogy a NYESZ-R számlával rendelkezők átlagos visszautalása 80–90 ezer forint évente, ami 20 százalékos adójóváírással számolva mintegy 400–500 ezer forint éves megtakarítást jelent. A számla működése – a pénzkívét lehetőségétől eltekintve – tulajdonképpen megegyezik az értékpapír-számláéval. Figyelembe véve, hogy értékpapír-

számlával általában a tehetősebbek rendelkeznek, valamint a megtakarítás nagyságrendjét is látva, az jelenthető ki, hogy a NYESZ-R leginkább a felső középosztály által igénybe vett termék. Ennek megfelelően – a több mint 10 éves múlt ellenére – számossága is alacsony, a becslések összesen nagyságrendileg 40 000 körüli számláról szólnak (Surányi, 2013). A szabályozás fontos eleme, hogy a NYESZ-R számla szerinti nyugdíjszolgáltatás definíciója³ kifejezetten tőkeakkumulációs célokat szolgál, dekumulációs lehetőségek és célok (például havi járadék) nélkül. Adózási szabályait illetően – hasonlóan más lakossági nyugdíjcélú befizetésekhez – a befizetésekre 20 százalékos adó-visszatérítési szabály érvényesül, ennél a terméknel legfeljebb 100 ezer forintos (2020. január 1-je előtti öregségi nyugdíjkorhatár betöltése esetén 130 ezer forintos) plafonnal. Összességében jól látható, hogy a cél ebben a konstrukcióban elsősorban a tőkegyűjtés, a hosszú távú elköteleződés támogatása. Ez azonban az időskori anyagi biztonság megteremtésének célkitűzését (a havi állami nyugdíj kiszámítható és rendszeres kiegészítésével) csak részben és egy szűk célcsoport esetében támogatja. Ez szemben áll a nyugat-európai országokban látott gyakorlattal, ahol általában előnyben részesítik a járadék jellegű kifizetéseket.

6. táblázat

NYESZ-R ADATSOROK (2008–2015)

Nyugdíj-előtakarékossági számla	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Visszautalt adókedvezmény (millió Ft)*	2 544	2 587	3 071	2 697	2 730	2 577	2 424	2 364
Visszautalásokat igénybe vevők száma (1000 fő)*	27,2	28,7	33,2	33,5	33,2	31,5	29,7	29,0
Átlagos visszautalás (Ft)	93 529	90 139	92 500	80 507	82 229	81 886	81 504	81 596
Adókedvezmény mértéke (%)	20	20	20	20	20	20	20	20
Átlagos visszautalás alapja (befizetés) (Ft)	467 647	450 697	462 500	402 537	411 145	409 431	407 518	407 980

Megjegyzés: *2013, becsült adatok

Forrás: NGM (2016)

Nyugdíjcélú életbiztosítás (nyugdíjbiztosítás)

A nyugdíjcélú életbiztosítás 2014. január 1-jétől került a kedvezményezett nyugdíjcélú megtakarítások körébe. Az szja-törvényben⁴ rögzített definíció szerint a nyugdíjcélú életbiztosításnak négy feltételnek kell megfelelnie, amelyek közt a járadék jellegű kifizetési kényszer – hasonlóan a NYESZ-R számlához – szintén nem szerepel, ugyanakkor az MNB nyugdíjbiztosításokra vonatkozó ajánlása (MNB, 2014) tartalmazza a járadékopció nyújtását a szolgáltatók felé. Miután a nyugdíjcélú életbiztosítás csak 2014-től került az adókedvezménnyel támogatott termékek közé, az idősor ugyan rövid, de azért érdemes egy pillantást vetni rájuk.

▶ A 2015-ös adóbevallásokban a NAV-tól származó adatszolgáltatás szerint 90 946 fő jelölt meg adó-visszatérítési igényt nyugdíjcélú életbiztosítási jogcímmel, amelyben összesen 4 011 millió forint visszaigénylését kérték (lásd 5. táblázat). A 2015. év végi MABISZ-statisztika⁵ ezzel többé-kevésbé összhangban kissé több, közel 117 000 rendszeres díjfizetésű nyugdíjbiztosítást említ.⁶

▶ A nyugdíjbiztosítások állománydíja 2015 végén 24 316 millió forint volt, azaz egy ügyfél évente valamivel több, mint 200 000 forint éves megtakarításra tett ígéretet a biztosítási szerződés megkötésekor.

▶ Érdemes feltenni kérdést, mekkora a nyugdíjbiztosítási piac potenciálja, hányan szerezhetnek így kiegészítő nyugdíjat. Első körben abból lehet kiindulni, hogy a legtöbb biztosítással foglalkozó kutatás a nyugdíjcél megjelenését az életbiztosításon belül nagyságrendileg 15–20 százalékos köré méri; az életbiztosítási szerződésállományból kiindulva a nyugdíjbiztosítási potenciál mintegy 2–300 000 főre tehető. Az életbiztosítást kötőkön belül további 30–40 százalékosra tehető azok aránya, akik csak rendszeresen szeretnék pénzt félretenni

– közülük vélhetően sokan fontolják meg a cél pontosítását a 20 százalékos adókedvezmény reményében. A csökkentő tényezők közt pedig érdemes számba venni a helyettesítő termékeket – e két tényezőt figyelembe véve véleményünk szerint a nyugdíjbiztosítás mintegy 300–400 ezer fő számára nyújthat megoldást kiegészítő nyugdíjra a mai keretfeltételek változatlanóságát feltételezve.

▶ A biztosítás kapcsán gyakran érte az a vád a szolgáltatók egyes termékeit, hogy azok drágák, így nagy jelentőséggel bír, hogy a költségek mérséklését az MNB kiemelt kérdésnek tekinti, az ügyfelek érdekében a már említett ajánlásban szabályozta – többek között – az ajánlott költségszintplafonokat is (MNB, 2014).

A befizetett díjakra vonatkozó 20 százalékos adó-visszatérítés logikája nem különbözik lényegesen a NYESZ-R számlánál leírtaktól. Az ismertetett (két éves) adatsor alapján az jelenthető ki, hogy a nyugdíjbiztosítások szélesebb közönség számára nyújtanak érzékelhető nyugdíj-kiegészítési lehetőséget, mint a NYESZ-R számla, s ezzel összhangban az egy főre eső megtakarítási összegek is alacsonyabbak.

Mielőtt továbblépnénk, érdemes egy rövid egyszerűsített számítást végezni, hogy mire is elég egy átlagos nyugdíjbiztosítás. Ha azt tételezzük fel, hogy a biztosítás hozamai többé-kevésbé fedezik a költségeket és a kockázati díjakat, akkor 20 év alatt egy évente 200 000 forint díjat fizető ügyfél adókedvezménnyel együtt nagyjából 4,8 millió forintos lejáratú összeggel számolhat. Ha abból indulunk ki, hogy az öregségi nyugdíjkorhatár betöltése után várható élettartam nagyságrendileg 20 hónap,⁷ akkor ez ennél a tartamnál mintegy havi 24 000 forintos járadéktagot (havi nyugdíj-kiegészítést) jelenthet. Az átlagos nyugdíjbiztosítás tehát – az infláció hatásait figyelmen kívül hagyva – a havi 120 000 forintos nyugdíjjal rendelkező mai átlagos nyugdíjas

számára értékelhető nagyságú, 10–30 százalékos nyugdíjtöbbletre fordítható le, járadéktartamtól függően (a maximális értéket az öt év körüli járadéktartamhoz értve). Egy nem túl szofisztikált érzékenységvizsgálattal kiszámítható, hogy a példában (20 éves tartam, hozam egyenlő a TKM értékével) a TKM-hez képest 1 százalékpontos hozamtöbblet vagy hozamihiány a lejáratí összegekben a kamatos kamathatása miatt 10 százalék körüli elmozdulást eredményezhet. Ez az irányadó járadéktartam (200 hónap) esetében járadéktagonként nagyságrendileg mintegy 2400 forintos mozgást jelent a 24 000 forintos járadéktagonhoz képest, havi 21 600 – 26 400 forintos sávot jelölve ki ezzel. A paraméterek életszerűek, sőt a modellben vannak még tartalékok – sokan kezdik el 45 évesnél korábban a nyugdíjbiztosítást (65 éves nyugdíjkorhatár mellett ez lenne a 20 éves tartam belépő időpontja), illetve a nyugdíjbiztosítások a legtöbb esetben lehetőséget adnak az eseti díjak befizetésére, ami szintén növelheti a lejáratí összeget és a havi járadékot. Mindezek egyrészt jól mutatják a termék hozam- és költségérzékenységét, másrészt azonban a példa életszerűsége és a költség- és hozamalakulás esetén a nagyságrend stabilitása megerősíti, hogy a nyugdíjbiztosítás járadék formájában érdemi kiegészítést jelenthet az állami nyugdíj mellett.

Önkéntes nyugdíjpénztár – egy magyar specialitás

Az önkéntes nyugdíjpénztár jelenlegi formájában több mint 20 éves múltra tekinthet vissza, szabályozási kereteit az Öpt (1993. évi XCVI. tv.) rögzíti. Ez a szabályozás egyszerre tett kísérletet a vállalati nyugdíj kereteinek kialakítására (zárt működésű pénztár), illetve a pénzügyi szolgáltatók kialakítására (nyitott működésű pénztár), egyazon szervezeti keretek között. A pénztár szabályozása az említett

kettősség miatt felemásra sikerült – a vállalati, illetve ágazati háttérre tekintettel a pénztárak speciális, alaptőke és egyértelműen transzparens tulajdonosi akarat nélküli szervezetek. Mára az is nyilvánvalóvá vált, hogy a pénztárak túlnyomó többsége banki vagy biztosítói háttérű, szolgáltató jellegű pénztárhoz csatlakozott. A szektor fontosabb adatait a 7. táblázat tartalmazza.

A táblázat alapján a következő következtetések vonhatók le.

▶ Noha a taglétszám csökkenése folyamatos, a nagyságrend (1 149 millió fő) még mindig meghalad minden más nyugdíjcélú előtakarékosági formában való részvételt.

▶ Az egyéni befizetések, illetve az adó-visszatulalások összege alapján az látszik, hogy ez jellemzően alsó-középosztályi termék, az egyéni tagdíjbefizetések átlaga még 2015-ben is alig haladta meg a havi 5000 forintot. Az átlagnál valamivel magasabb az adó-visszaigénylők átlagos egyéni befizetése, de az szja-adókedvezmény 2014-ben érvényes 20 százalékaival számolva ők is csak átlagosan évi 105 ezer forintot takarítottak meg ebben a formában.

▶ Az egy főre jutó átlagos munkáltatói befizetések csökkenése 2008-tól 2013-ig folyamatos volt, azóta évi 33 ezer forint (azaz havi 2500–3000 forint körül) stagnál.

▶ Az, hogy az szja-kedvezményt a tagságnak csak a szűk harmada veszi igénybe és a kevesebbet befizető mintegy kétharmada pedig nem, tömeges edukációs problémára utal.

▶ Annak a mintegy 800 000 önkéntes nyugdíjpénztári szerződésnek, amelyre nem érkezik adó-visszatérítési igény, a kalkulált átlagos éves befizetése 2015-ben 36 ezer forint (havi 3 ezer forint) körül alakult. Könnyen kiszámolható, hogy ahhoz, hogy ezeken a szerződéseken az átlagos nyugdíjbiztosításnál vizsgált – az átlagos nyugdíjasnak 10–30 százalékos nyugdíjkiegészítést nyújtó – 4,8 millió forintos tőkét elérjék, 100 év előtakarékosági időre van szükség.

**ÖNKÉNTES NYUGDÍJPÉNZTÁRI ADATSOROK
(2008–2015)**

Önkéntes nyugdíjpénztár	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Tagok száma az év végén (1000 Fő – MNB-adat)	1 370,4	1 328,4	1 298,1	1 267,3	1 226,6	1 185,0	1 169,6	1 149,8
Tagsági befizetés (M Ft – MNB-adat)	48 039	48 925	47 256	57 573	57 928	65 554	75 467	71 232
Munkáltatói befizetés (M Ft – MNB-adat)	62 471	59 991	48 174	45 245	43 018	39 463	39 054	38 048
Fedezeti tartalék összeg az év végén (Mrd Ft – MNB-adat)	688	791	849	821	907	980	1 081	1 147
Visszautalt adókedvezmény (M Ft – NGM adat)*	7 638	6 672	6 775	4 708	4 642	5 905	7 167	8 419
Visszautalásokat igénybe vevők száma (1000 fő – NGM adat)*	465,3	422,9	386,6	349,2	339,2	339,6	340,0	344,8
Átlagos tagdíjbefizetés/fő/év	35,1	36,8	36,4	45,4	47,2	55,3	64,5	62,0
Átlagos munkáltatói támogatás/fő/év	45,6	45,2	37,1	35,7	35,1	33,3	33,4	33,1
Átlagos adókedvezmény-visszautalás/fő (1000 Ft)	16,415	15,777	17,526	13,481	13,685	17,388	21,082	24,415
Átlagos visszautalás alapja (kalkulált érték, 20% adóvisszatérítéssel) (Ft)				67 407	68 426	86 939	105 410	122 075
Visszaigénylők aránya a tagsághoz képest	34,0%	31,8%	29,8%	27,6%	27,7%	28,7%	29,1%	30,0%
Adó-visszatérítést igénybe nem vevő tagok éves befizetése (kalkulált érték) (Ft)				37 072	39 123	42 618	47 769	36 198
Átlagos fedezeti tartalék/tag az év végén (e Ft)	502	595	654	648	739	827	925	998
Egyösszegű kifizetések (M Ft)	54 297	49 288	39 075	56 773	52 830	24 242	20 524	24 930
Járadékkifizetések (M Ft)	394	391	434	468	551	560	734	964
Szolgáltatás összesen (M Ft)	54 691	49 680	39 509	57 242	53 380	24 802	21 257	25 894
Várakozási idő letelte után, de felhalmozási időszakon belüli kifizetések (M Ft)	42 107	44 415	10 734	51 212	33 086	28 093	33 962	34 913

Megjegyzés: *2013-ra becsült értékek

Forrás: MNB-adatok 2016/1, illetve NGM, 2016

▶ Az átlagos (egy főre jutó) fedezeti tartalék 2015 végén 998 ezer forintra rúgott. A fedezeti tartalék átlagos 72 ezer forintos növekményére úgy került sor, hogy a munkáltatók és a tagok együttesen ugyancsak egy főre vetítve átlagosan 95 ezer forintot fizettek be, azaz nem egészen feleannyit, mint a nyugdíjbiztosítással átlagosan előtakarékoskodók. A megtakarítások alacsony volumene és a fedezeti tartalékok lassú növekedése megerősíti azt a kételyt, hogy az átlagos nyugdíjpénztártag fog-e tudni érdemi nyugdíj-kiegészítést kapni ebből a megtakarítási formából.

▶ A kifizetéseket vizsgálva látható, hogy a kifizetések jelentős része egy összegben történik, a járadék jellegű kifizetések összege a növekedés ellenére még mindig 1 milliárd forint alatt (számoosságát tekintve 1000 alatt) maradt. Az is látható, hogy a nem nyugdíjcélú (még a felhalmozási időszakban történő) pénzkivételek az elmúlt 3 évben folyamatosan és jelentősen meghaladták az egyösszegű és járadékos nyugdíj szolgáltatásokat, de korábban is ezekkel összemérhető nagyságrendet képviseltek.

Mindezek azt mutatják, hogy az önkéntes nyugdíjpénztár valójában inkább az alsó középosztály szociális előgondoskodási eszköze, mintsem valódi, az állami nyugdíjat hatékonyan kiegészítő tökefedeztető nyugdíjtermék.

A vonatkozó adószabályok kapcsán a következő fontos megállapításokat tehetjük.

A jelenlegi (2016-ban érvényes) rendszert illetően a következők az irányadók:

- a tagi befizetések esetében főszabály szerint az adójóváírás az önkéntes nyugdíjpénztár esetén a tag által befizetett összegek 20 százaléka, de legfeljebb 150 000 forint,
- a munkáltatói befizetések a béren kívüli juttatások rendszere szerint adóznak (limitált mértékig és mértékben mentesek a szociális hozzájárulási adó alól).

A termék adókönyve nem tekinthető hosszú távon stabilnak: a jelenlegi adó-

környezet kialakítására 2011-ben került sor, 2017. január 1-jétől pedig újabb változások következtek: a munkáltatói befizetések béren kívüli juttatásnak nem minősülő egyes meghatározott juttatások lesznek (összesítve 34,51 százalék helyett 49,98 százalékos közteher). Összességében azt mondhatjuk, hogy az állami nyugdíjat kiegészítő járadékhoz szükséges nyugdíjtőkék gyarapodása a nyugdíjpénztárakban inkább kivételképpen, mintsem tömegesen jellemző – ennek a diszfunkciónak legfontosabb forrásaiként az alacsony egy főre jutó befizetések mellett a pénzkivétel laza szabályozása nevezhető meg. Az is kijelenthető, hogy a jelen állapotok szerint az a forma nem alkalmas arra, hogy a tagok többsége járadékképes nyugdíjtőkét gyűjtsön össze egyéb megtakarítási forma felhasználása nélkül. A tendenciák azt mutatják, hogy a termék át- lényegül, a kezdeti munkáltatói fókuszú gondoskodás helyett egyre inkább egy olcsó lakossági szociális öngondoskodási formává vált. A tervezett változások iránya is a „pillérváltás” irányába hat.

Az alacsony hozamkörnyezet tartós fennmaradása felértékelheti a biztonság szempontját, („alacsony ugyan a hozam, de legalább biztos”) ami új problémákat vethet fel a tulajdonosi tőke hiányából fakadóan (szavatolásra való képtelenség).

Foglalkoztatói nyugdíj

A foglalkoztatói nyugdíj Magyarországon viszonylag új intézmény, leginkább egy puffertőke-előírásoknak is eleget tevő, társasági formában működtetett nyugdíjalapként jellemezhető. A jogi kereteket a 39/2003 EK-rendeletre reagálva a 2007. évi CXVII. törvény (a foglalkoztatói nyugdíjról és intézményeiről – fnysz-törvény) teremtette meg. A piacon 2011 eleje óta jelen levő egyetlen szolgáltató tevékenysége alapján a piac gyakorlata nem jelle-

mezhető. A lehetőségek és adottságok kapcsán annyit érdemes megjegyezni, hogy ez a forma alapvetően a II. (munkahelyi) pillérre van szabva. Az eredetileg szintén erre a piacra szánt önkéntes nyugdíjpénztárral szemben azonban:

- a részvénytársasági forma révén a tagegyenlőség elvének sérelme nélkül különböztethet meg foglalkoztatotti csoportokat (akár munkakör, veszélyesség, megterhelő jelleg stb. alapján);
- ismeri a feltételes jogszerzés intézményét, amellyel lehetővé válik a munkáltatói megtakarítás átadásának időbeli feltételekhez kötése (legfeljebb öt év), amely alkalmas hosszú távú munkaadó-munkavállalói kapcsolatok erősítésére;
- a részvénytársaság saját tőkéje alkalmas arra, hogy szolvenciakritériumokat lehessen ezzel szemben megfogalmazni (szemben a pénztárak saját tőkét nélkülöző jellegével), amely lehetővé teszi a szolgáltatással meghatározott nyugdíjszolgáltatást is;
- saját jogon viselhet biometriai (halálózással vagy rokkantsággal összefüggő) kockázatokat a tagok vonatkozásában;
- a befizetett összegek (az örökléstől eltekintve) csak nyugdíjra használhatók fel.

A befizetéseket illetően a munkáltató a meghatározó, de az önkéntes nyugdíjpénztárakhoz hasonlóan a munkavállalók is előtakarékoskodhatnak. A munkáltatói befizetéseket illetően az önkéntes nyugdíjpénztárakra leírtak az irányadók. Másfelől azonban a munkavállalói kiegészítéshez jelenleg nem párosul adókedvezmény.

A foglalkoztatói nyugdíj európai mintákon nyugvó, perspektivikus, de a magyar nyugdíjrendszerben jelenleg csak lehetőségként említhető elem. Megfontolandónak tartjuk az önkéntes nyugdíjpénztárak és a foglalkoztatói nyugdíjpénztárak szabályozási környezetének rendszerszintű újragondolását és harmonizálását.

KITEKINTÉS ÉS ÖSSZEZÉS

A modern életmód terjedésével együtt jár a társadalmi szolidaritás növekedése (benne az állami nyugdíjrendszerek terjedése), a nők iskolázottságának növekedése és a termékenység ráta csökkenése, valamint a növekvő várható élettartam. Mindez azzal jár, hogy a felosztó-kirovó elven működő állami nyugdíjrendszerek számára a legnagyobb kihívások egyikét a fenntarthatóság jelenti. Ez a helyzet megnöveli a tőkegyűjtő jellegű kiegészítő nyugdíjrendszerek jelentőségét. Ha a nyugdíjcélú kiadásokat vizsgáljuk meg, akkor az látható, hogy egyrészt fenntarthatósági kockázatot jelent az állami kiadások nagysága (a kiadásokat finanszírozó járulékokat/adókat be kell szedni változékony gazdasági és romló demográfiai viszonyok mellett is), másrészt jelentős időskori függőséget jelent a nyugdíjkiadásokon belüli magas állami részarány.

Bár a felhalmozható vagyon erősen függ az elérhető jövedelmektől (illetve ennek okaként az egy főre jutó GDP-től), az OECD adataiból mégis az szűrhető le, hogy azok az országok, amelyek csak egyéni nyugdíjtervekkel rendelkeznek (idetartozik Csehország, Lengyelország és Magyarország is), általában kevésbé képesek a gazdaságuk mértékében is értékelhető méretű nyugdíjvagyon felhalmozására. Ezek közt az OECD-országok közt jobbra volt szocialista országokat találunk – itt a rendszerváltások óta eltelt idő nem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy ezek az országok olyan szabályozást, illetve jól működő piacokat hozzanak létre, amelyek szereplői a saját dolgozóik számára rendszerszerűen munkahelyi nyugdíjígéreteket tudjanak tenni (OECD, 2014, – F3 és F6 táblázatok).

Érdemes azonban azt is megfontolni, hogy Magyarországon a vállalati stabilitás a nagyvállalati körben elég magas, a képzett munkaerő iránti kereslet pedig növekvő, így előtérbe kerülhetnek azok az eszközök, amelyek a

képzett munkaerő megtartását szolgálják – ezt a célt pedig Nyugat-Európában, illetve az angolszász országokban egyéb eszközök mellett a vállalati nyugdíjprogramok szolgálják. Az egyéni nyugdíjprogramokkal összevetve azt is célszerű tekintetbe venni, hogy a vállalati nyugdíjprogramok költségterhelése általában alacsonyabb, mint az egyénieké, ami jobban szolgálja a tőkegyűjtési célt is. Mindezek arra engednek következtetni, hogy a munkahelyi (II.) nyugdíjpillérrel az egyéni előgondoskodásnál (III. pillér) eredményesebben lehet képes csökkenteni az állami nyugdíjrendszerre háruló nyomást, és csökkenteni az időskori szegénység kockázatát.

Az implicit nyugdíjadósság számai jelenleg még nem részei a nemzetközi statisztikai rendszernek, 2017-től azonban ez a helyzet változik. *Berki et al.* (2016) tanulmánya a közelmúlt nyugdíjat érintő intézkedéseinek hatását elemezve azt állapította meg, hogy a vizsgált intézkedések hatása következtében bár az implicit nyugdíjadósság (ADL) a 2010-es GDP arányában 252 százalékról 258 százalékra emelkedik, az előrettekintő szemléletű kötelezettségalakulás (OSNL) az intézkedések következtében GDP-arányosan 203 százalékról 153 százalékra csökken. Tanulmányunkban felhívjuk a figyelmet az előrettekintő szemlélet diszkontkamatláb-érzékenységére, ennek kapcsán érdemesnek tartjuk kiemelni, hogy a múltbeli időszakban kialakult 3 százalékos reálkamatláb (diszkonttényező) használata helyett az óvatosabb 2 százalék alkalmazása az OSNL-t 559 százalékra módosítja, ami többszörösen írhatja felül a vizsgált nyugdíjintézkedések hatását. Felhívjuk a figyelmet továbbá arra is, hogy a tanulmányban használt időskorú függési ráta vonatkozásában a tanulmány lényegesen kedvezőbb adatokat használ, mint a Népeségtudományi Kutatóintézet 2015-ös népesség-előreszámításai bármelyik scenáriója. Mindezek alapján úgy véljük, hogy az előrettekintő szemléletű nyugdíj-kötelezettség

a tanulmányban közölnél nagyságrendekkel nagyobb is lehet, ami az állami nyugdíjrendszer fenntarthatóságára vonatkozóan jelentős bizonytalanságokat és kockázatot hordoz.

Mindezek felértékelik az államtól független megtakarításokat. A nyugat-európai országokban jellemző intézményes nyugdíjmegtakarítási formák számbavétele után megvizsgáltuk a magyar nyugdíj-előtakarékossági formákat. Ennek kapcsán megállapítottuk, hogy a NYESZ-R meglehetősen alacsony darabszámmal rendelkezik, mind az alaptermék (értékpapírszámla) ismerete, mind pedig az adó-visszatérítések alapján becsülhető évi 400–500 ezer forintos megtakarítás inkább a felsőközéposztály termékeként valószínűsíti ezt a konstrukciót.

A 2014-től élő nyugdíjbiztosítás kapcsán pozitív indulást látunk, hiszen szűk két év alatt több mint 100 000 szerződés született. A piaci potenciál ennek többszöröse, ez a konstrukció az eredeti célnak megfelelően a NYESZ-R-nél szélesebb rétegeket képes elérni a biztosítók jelentős értékesítési kapacitásának/erejének köszönhetően. A nyugdíjbiztosítások átlagosan – a jelenlegi átlagnyugdíjhoz képest – járadéktartamtól függően érdemi, mintegy 10–30 százalékos nyugdíj-kiegészítést nyújthatnak.

Az önkéntes nyugdíjpénztár kapcsán látuk, hogy 2015-ben a szerződések 70 százalékán, mintegy 800 000 szerződésen nem vettek igény adókedvezményt. Ezen szerződések esetében mintegy 130 év volna szükséges ahhoz, hogy az átlagos nyugdíjbiztosítási díjakkal húsz év tartam mellett elérhető, értékelhető mértékű nyugdíj-kiegészítésekről lehessen beszélni. Mindez nyilvánvalóan irreális és komoly edukációs problémákat jelez, a termék elterjedtsége azonban a valós nyugdíjmegoldás társadalmi lehetőségét tekintve is hamis képzetet kelt. Az önkéntes nyugdíjpénztár valós használata szerint ma inkább szociális öngondoskodási termék (alacsony díjak és

könnyű hozzáférés), mint az állami nyugdíjak rendszeres és érdemi kiegészítésére szolgáló megoldás.

A nyugdíjcélt nem fedő szociális pozícionáltság és az edukáció alacsony szintje csökkentheti a keresletet a megfelelő nyugdíj-megoldások iránt, ami további probléma. Az edukációhiányra, tájékoztatási problémákra adott szabályozási válasz, a jutalékkorlát eltörlése az értékesítés növekedésével várhatóan a félértékesítés (*misselling*) megjelenését, ez pedig ügyfélpanaszok növekedését is magával hozza. A szankcionálhatóság azonban a pénztárakban a tulajdonosi tőke hiánya miatt komoly nehézségekbe ütközhet. Ilyen például az a morális probléma, hogy a nyugdíjpénztárt sújtó pénzbüntetést azok a tagok is megfizetik, akiket például a nem megfelelő értékesítés (*misselling*) révén kár ért. Jelenleg azonban az önkéntes nyugdíjpénztár a II. pillér – a vállalati nyugdíj – egyetlen, legalább részben a munkáltatókhoz kapcsolódó, ismert és elfogadott terméke. Látható azonban, hogy az újdonság elmúltával ez a forma egyre kevésbé vonzó a munkáltatók számára,

illetve a munkáltatói szerepvállalás nagyságát jelentősen befolyásolják a gazdasági ciklusok is. Az egy főre jutó munkáltatói hozzájárulás trendszerű csökkenése ezen tényezők következménye.

A foglalkoztatói nyugdíjat jelenleg egy ki nem használt lehetőségnek tekintjük, amely alapot adhat a II. – vállalati – nyugdíjpillér újraépítésére, akár a két létező konstrukció harmonizálásával. Azt, hogy a jelenlegi pénztári szabályozói környezet korrekciójára szükség van, a nemzetközi tapasztalatok is alátámasztják: ezek alapján úgy tűnik, hogy ott, ahol az I. és a II. pillér is jól működik, magasabbak a GDP-arányos nyugdíjvagyonok.

A nyugdíjvagyonok gyarapodása (ebbe mind a II., mind a III. nyugdíjpillérben felhalmozott megtakarításokat beleértve) kinyithatja a lehetőséget az állami nyugdíjak keresetarányos degressziója és a járulékok csökkentése felé. Az utóbbi a gazdaság versenyképességének javítása, az előbbi pedig az implicit nyugdíjadósság és a ma inkább alulbecsültnek tűnő jövőbeli nyugdíjkötelezettségek csökkentése irányába is megfelelő lépés volna.

JEGYZETEK

¹ Munkavállalói bevételek becslése.

- ▶ Életbiztosítások: biztosításszakmai hüvelykujjszabály szerint az életbiztosítási szerződések 20–25 százaléka mögött van nyugdíj-előtakarékosági motiváció, a MABISZ statisztikája szerint 441 millió forintos életbiztosítási díjbevétel 25 százalékat soroltuk ide (110,2 milliárd forint).
- ▶ Az önkéntes pénztári adatok az MNB statisztikákból (2016/1– egyéni befizetések).
- ▶ A NYESZ-számlákra befolyt összegek az 2015. évi adóbevallások alapján becsléssel kerültek meghatározásra (NGM, 2016).
- ▶ A járadékkifizetések a pénztári esetben az MNB-adatokból (2016/1), a biztosítóiak pedig szakértői becsléssel kerültek megállapításra.

² Az önkéntes nyugdíjpénztári tagok által befizetett tagi befizetések (66,3 milliárd forint 2015-ben) jelentős (36,5 százaléka 2015-ben) nem jelenik meg az szja-bevallásokban. Hasonló arányokat látunk a nyugdíjbiztosítások esetében is: körülbelül a bruttó nyugdíjbiztosítási díjbevétel 35 százaléka nem vettek igénybe adókedvezményt.

³ Nyugdíjcélnak a 2005. évi CLVI. törvény 8. § (4) a) következőt tekinti: „Nyugdíj szolgáltatásnak minősül a nyugdíj pénzeszámlán nyilvántartott követelés, a nyugdíj értékpapírszámlán és/vagy a nyugdíj letéti számlán nyilvántartott befektetési eszközök együttes összege, ha az előtakarékoskodó a felmondás időpontjában igazolni tudja, hogy jogosult az szja-

törvény 3. §-ának 23. pontjában meghatározott nyugdíjra, és a felmondásra a számlanyitás adóévét követő harmadik adóévben vagy azt követően kerül sor.”

- ⁴ Nyugdíjbiztosítás: az olyan életbiztosítás, ahol a biztosítói teljesítést a biztosított halála, vagy a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló jogszabály szerinti nyugdíjszolgáltatásra való jogosultság megszerzése, vagy az egészségi állapot legalább 40 százalékos mértéket elérő károsodása váltja ki, illetve ha a biztosító elérési szolgáltatása a szerződés létrejöttkor érvényes öregségi nyugdíjkorhatár biztosított általi betöltésekor válik esedékessé, feltéve, hogy a szerződés létrejöttétől a biztosító biztosítási eseményre tekintettel történt teljesítéséig (kivéve a biztosított halálát, a rokkantsági, a rehabilitációs ellátásra való jogosultság bekövetkezését, valamint ha a biztosító teljesítése nem csökkenő összegű járadékszolgáltatás és a járadékszolgáltatást a folyósítás megkezdésétől számított 10. év végéig vagy a biztosított haláláig nyújtják) legalább 10 év eltelik.
- ⁵ <http://www.mabisz.hu/images/stories/docs/publikaciok/egyedeves/2015-i-iv-negyed.pdf>, Az MNB (2016/3: 17) kis mértékben (15,9e) magasabb, a 137.000 db-os záró nyugdíjbiztosítási állomány 97%-át (132,89 e db) jelöli rendszeres díjas nyugdíjbiztosításként. A 2015-ös bruttó díj 31 milliárd forint, az átlagdíj a 2015-ben kötött nyugdíjbiztosítások esetében 208 000 forint volt.
- ⁶ Az eltérés iránya logikus, mert számos ügyfél nem tud igénybe venni szja-kedvezményt (nem szja-alapon adózik, nincs szja-befizetése, amellyel szemben érvényesítheti a kedvezményt). Az is előfordul, hogy egy személy több szerződést köt, s nem mindegyikre vesz igénybe kedvezményt (például limitkorlátok miatt), s persze olyan is előfordul, hogy az ügyfél elfelejti szerepeltetni a szerződést az adóbevallásban.
- ⁷ Ez 16,6 év, ami közelíti a nyugdíj után várható élettartam értékét, ami 15 és 20 év között mozog, figyelembe véve a nyugdíjak koncentrumának emelkedését és a várható élettartam növekedését is.

IRODALOM

- BERKI T. – PALOTAI D. – REIFF Á. (2016): A következő 20 évben nincs gond a magyar nyugdíjrendszer fenntarthatóságával. Elektronikus elérhetőség: <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/szakmai-cikkek/további-szakmai-cikkek/berki-tamas-palotai-daniel-reiff-adam-a-kovetkezo-husz-evben-nincs-gond-a-magyar-nyugdijrendszer-fenntarthatosagaval>, leolvasva: 2016.09.30
- BOTOS J. – BOTOS K. (2011): A kötelező nyugdíjrendszer reformjának egy lehetséges megoldása: Pontrendszer és demográfia. *Pénzügyi Szemle*. 56. évf. 2. szám, 157–166. oldal
- BOTOS K. (2012): *Matuzsálemek kora – Nyugdíj, gazdaság, társadalom*. Kairosz Kiadó. Budapest, 49–62. oldal
- FREUDENBERG, C. – BERKI, T. – REIFF, Á. (2016): A Long-Term Evaluation of Recent Hungarian Pension Reforms. Elektronikus elérhetőség: <https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-wp-2016-2-final-1.pdf>, leolvasva: 2016.09.30
- KOVÁCS E. (2008): A nyugdíjparaméterek nemzetközi összehasonlítása. *Biztosítási Szemle*. Elektronikus elérhetőség: <http://www.biztositas.hu/Hirek-Informaciok/Biztositasi-szemle/2008-marcius/nyugdijparameterek-osszehasonlitas.html>, leolvasva: 2016.09.30
- LEQUILLER, F. (OECD) – DE ROUGEMONT, P. (IMF) (2004): Accounting for implicit pension liabilities – Proposals from national accountants for a change of SNA 1993 /ESA 1995. Elektronikus

elérhetőség: <https://www.imf.org/external/np/sta/ueps/2004/052504.pdf>, leolvasva: 2016.09.30

MÁDI L. – ÁRVA L. (2016): A társadalombiztosítás finanszírozási reformja – Avagy hogyan üthetnének több legyet egy csapással? *Pénzügyi Szemle*. 61. évf., 3. szám, 389–406. oldal

MÉSZÁROS J. (2012): Be(fel)vezető – Gyermekvállalás és nyugdíjrendszerek (morális megfontolások és racionális vita). In: Dr. Kovács Erzsébet (szerk.): *Nyugdíj és a gyermekvállalás tanulmánykötet – 2012*, Gondolat Kiadó, Budapest. 7–12. oldal

OKSANEN, H. (2004): Public Pensions in the National Accounts and Public Finance Targets No. 207 Economic Papers by Directorate-General for Economic and Financial Affairs of the European Commission. Elektronikus elérhetőség: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication676_en.pdf, leolvasva: 2016.09.30

SURÁNYI I. (2013): Mindent a NYESZ-ről. Origo Adórovat. Elektronikus elérhetőség: <http://ado.hu/rovatok/ado/nyugdij-elotakerekossag-minden-a-nyeszrol>, leolvasva: 2016.09.30

WHITEHOUSE, E. (2001): The tax treatment of funded pensions. Elektronikus elérhetőség: <https://search.oecd.org/finance/private-pensions/2391559.pdf>, leolvasva: 2016.09.30.

AFNYSZ (2016): Allianz Foglalkoztatói Nyugdíjnyújtó Zrt. mérleg, eredmény-kimutatás és kiegészítő melléklet 2015. Elektronikus elérhetőség: <http://e-beszamolo.im.gov.hu/oldal/kezdolap>, leolvasva: 2016.09.30

KSH Népeségtudományi Kutatóintézet (2015): Népeség előszámítások, Elektronikus elérhetőség: <http://demografia.hu/hu/letoltes/tudastar/nepesseg-eloreszamitasok/nepesseg-eloreszamitas-2015.pdf>, leolvasva: 2016.09.30

KSH Statisztikai Tükör (2016): A háztartások fogyasztása, 2015. (előzetes adatok alapján), április, Elektronikus elérhetőség: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/haztfogy/haztfogy1512.pdf>, 4. oldal „További információk, adatok (linkek)” alatt „Táblázatok” letöltött adatai, leolvasva: 2016.09.30

MABISZ (2016): Negyedéves jelentések. Elektronikus elérhetőség: <http://www.mabisz.hu/images/stories/docs/publikaciok/negyedeves/2015-i-iv-negyed.pdf>, leolvasva: 2016.09.30

MNB (2014): A Magyar Nemzeti Bank 2/2014. (V.26.) számú ajánlása a nyugdíjbiztosításokról, Elektronikus elérhetőség: <https://www.mnb.hu/letoltes/2-2014-mnb-ajanlas-a-nyugdijbiztositasokrol.pdf>

MNB (2016/1): Felügyeleti statisztikák, pénztári idősorok. Elektronikus elérhetőség: <http://www.mnb.hu/felugyelet/idosorok/iv-penztarak>, leolvasva: 2016.09.30

MNB (2016/2): Az államháztartás és a háztartások előzetes pénzügyi számlái <http://www.mnb.hu/statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/xii-a-nemzetgazdasag-penzugyi-szamlai-penzugyi-eszkozok-es-kotelezettssegek-allomanyai-es-tranzakcioi/az-allamhaztartas-es-a-haztartasok-elozetes-penzugyi-szamlai>, leolvasva: 2016.09.30

MNB (2016/3): Bankszektoron kívüli pénzügyi piacok kockázati jelentése, Budapest, ISSN 2416–3646

NGM (2016): NAV Adatszolgáltatások a Minisztérium számára 2008–2012 illetve 2014–2015 időszakokról az adott évi bevallások feldolgozását követően, a visszautalás jogcíme, a visszautalások száma és összege vonatkozásában

NYIKA (2010): Jelentés a Nyugdíj és időskori kezeskötés tevékenységéről (Szerk.: Holczer Péter). 2010, Budapest, Miniszterelnöki Hivatal

OECD (2014): Pension Markets in Focus 2014. Statistical Tables, <https://www.oecd.org/daf/fin/private->

pensions/Pension-Markets-In-Focus-2014.xlsx, leolvasva: 2016.09.30

OECD (2015a): Pensions at a Glance 2015. OECD and G20 indicators, OECD Publishing Paris. http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2015-en, leolvasva: 2016.09.30

OECD (2015b): Pension Markets in Focus 2015. Elektronikus elérhetőség: <http://www.oecd.org/finance/private-pensions/pensionmarketsinfocus.htm>, leolvasva: 2016.09.30

Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (2016): Költségvetési Összefoglaló 2015. I–XII. Elektronikus elérhetőség: https://www.onyf.hu/m/pdf/Statiztika/Koeltseegveteesi_oesszefoglalo_1512.pdf, leolvasva: 2016.09.30

Portfolio (2011): 67 éves közös európai nyugdíjkorhatárt javasolt Merkel. Elektronikus elérhetőség: http://www.portfolio.hu/gazdasag/nyugdij/67_eves_kozos_europai_nyugdijkorhatart_javasolt_merkel.144268.html, leolvasva: 2016.09.30